

TOPLUMSAL tarih

307

TEMMUZ 2019

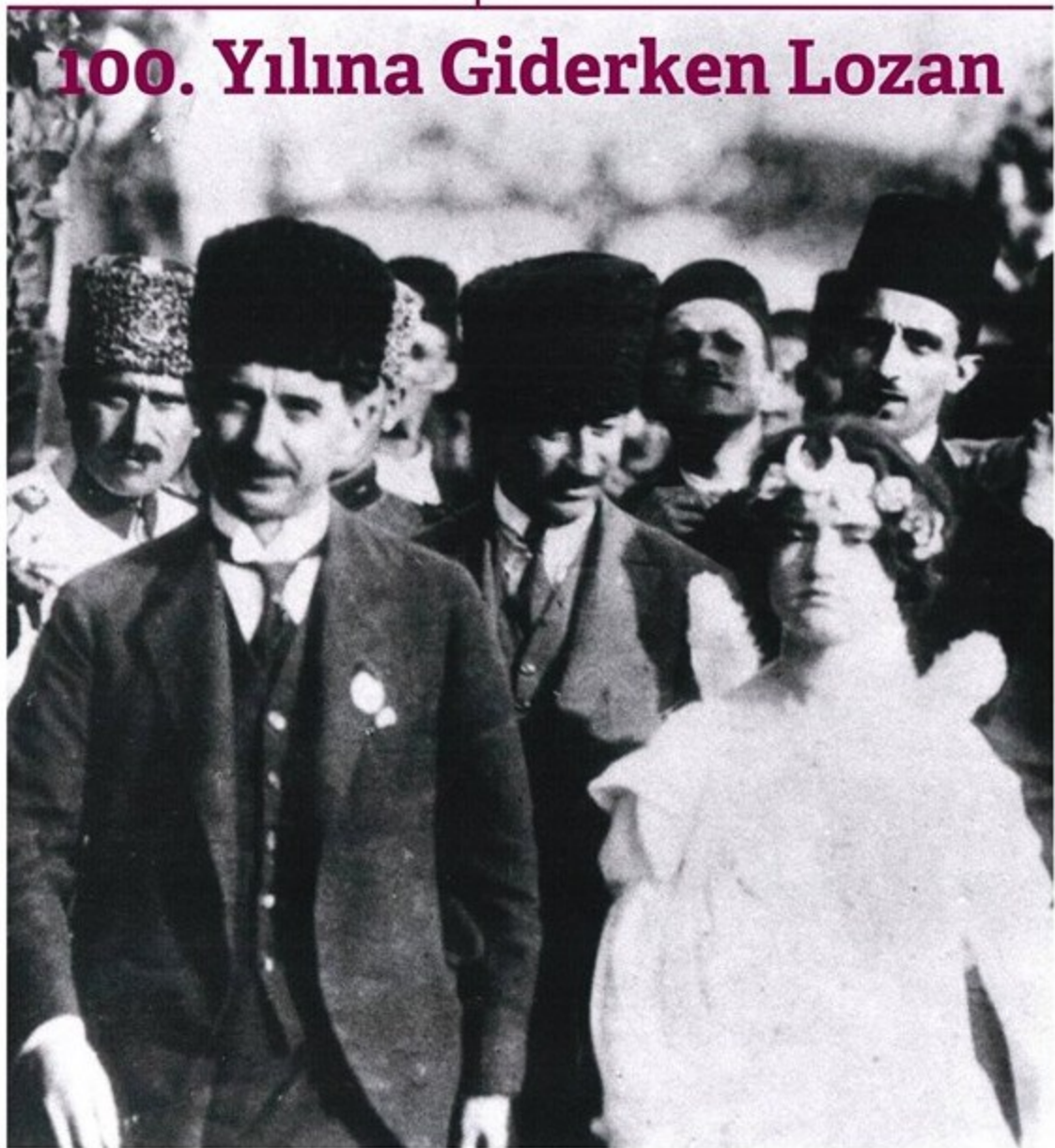
Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında
Kumarbazlar

MESUT YOLAL

Çernobil Felaketi: Tarih, Nükleer Kıyamet ve
Yalanlar Üzerine

STEFO BENLİSOY

100. Yılına Giderken Lozan

AHMET YAŞAR OCAK İLE SÖYLEŞİ: "İSLAM KÜLTÜRÜNDE BİR MİTOLOJİ PROBLEMİ VAR"

ZEYNEP OKTAY USLU

TOPLUMSAL TARİH | AYLIK TARİH DERGİSİ | TARİH VAKFI TARAFINDAN YAYIMLANIR | FİYAT: 15 TL (KDV DAHİL) | İSİN: 1300-7025

LOZAN'DA KANLI BİR HADİSE:

Sovyet Rusya Delegatesi Vatslav Vorovsky Cinayeti ve İsmet Paşa'ya Suikast Tehlikesinin Yankıları

RESUL BABAOĞLU

LOZAN KONFERANSI'NIN DEVAM ETTİĞİ GÜNLERDE SOVYET RUSYA DELEGESİ VATSLAV VOROVSKY'NİN KALDIĞI OTELİN RESTAURANT BÖLÜMÜNDE İSVİÇRE VATANDAŞI MAURITZ CONRADİ TARAFINDAN ÖLDÜRÜLMESİ VE BU OLAYIN ARDINDAN TÜRK HEYETİNİN BAŞ DELEGESİ OLAN İSMET PAŞA'YA SUİKAST TEHLİKESİNİN BELİRMESİ, SÖZÜ EDİLEN DÖNEMDE OLDUKÇA YAYGIN SİYASAL ŞİDDET UNSURLARINDAN BİRİ OLAN SUİKAST OLGUSUNU TEKRARDAN GÜNDEME TAŞIMIŞTIR. VOROVSKY CİNAYETİNDEN SONRA İSMET PAŞA'YA DA SUİKAST TEHLİKESİNİN BAŞ GÖSTERMESİ, LOZAN KONFERANSI'NIN AYRI BİR YÖNÜNÜ TEŞKİL ETMESİNİN YANINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNUN ZORLU BİR SÜRECİN SONUCUNDA GERÇEKLEŞTİĞİNİ ORTAYA KOYMAKTADIR.

siyasi bağımsızlıklarını yeniden elde etmeleri amacıyla Roma İmparatorluğu'na karşı şiddet eylemlerini başlatmaları konusunda Yahudi toplumuna çağrıda bulunuyordu. Bu öğütün en yaygın eylemleri suikastlara dayanıyordu. Roma İmparatorluğu ile iş birliği halinde olan ılımlı Yahudi dinsel otoritelerini bu tutumlarından vazgeçirtmek için suikast eylemlerini de içeren şiddete başvurmuşlardır.¹ Bazen de siyasal suikastlar belirli şahsiyetlerin siyasal hayatta ortadan kaldırılmaları için değil, bir isyanın ya da toplumsal hareketin başlatıcısı olabilir ya da uluslararası çapta bir siyasal krizin fitilini ateşlemek için de kullanılabilir. Kuşkusuz tarihe yön veren siyasal cinayetlerin bilinen en popüler örneği Avusturya-Macaristan Velihtı Ferdinand'ın karısı ile birlikte Saraybosna'da milliyetçi aktivist bir Sırp öğrenci tarafından öldürülmeleri olsa da, insanlığın uzun tarihsel geçmişi benzer suikastlara sahne olmuştur.

Bütün bunlar bir yana, Batı dillerine "suikast" mefhumunu (*Haşhaşi=Assassination İngilizce/Assassination Fransızca/Asesinato İspanyolca*) miras bırakan insanlık tarihinin en hunhar ve kararlı suikast şebekesi olarak da tarif edebileceğimiz *Haşhaşiler*, Hasan Sabbah önderliğinde örgütlenerek Büyük Selçuklu Devleti'nin iktidar döneminde adından korkuyla söz ettirmiştir. Ernest W. Heine ve Wladimir Bartol gibi Batılı romancıların gerçek ile efsanenin mezcedildiği fantastik eserlerinde ayrıntılı betimlemelerle yer verilen *Haşhaşilerin* suikast eylemleri, okuyucuyu suikast olgusunun insanlık tarihindeki en acımasız örnekleriyle buluşturmuştur.

Ulus-devletlerin tarih sahnesine çıkacağı ve imparatorlukların çözülme sürecini başlatan 20. yüzyılı hazırlayan döneme gelindiğinde siyasal şiddet ve komplo niteliğindeki eylemlerle niteliğini kazanan yeni bir mücadele yöntemi yaygınlık kazanacaktır. Suikastlar çağı olarak da tanımlanan bu dönemde girilen suikast eylemleri, her yönüyle insanlığı dehşete düşüren siyasal istikrarsızlıklar ve uluslararası

Modern zamanlarda olduğu gibi, modernite öncesi dönemde de suikastlar, siyasal yaşamın bir parçasıydı. Büyük İskender'in başarıları konusunda herkes bilgi sahibidir ancak babasına düzenlediği suikast sonrasında iktidarı eline geçirdiği konusu es geçilir genellikle. Julius Sezar'ın ellerindeki gücü bitirebileceği korkusunu taşıyan Romalı senatörler de iktidar paylaşımındaki önemli bir engeli ortadan kaldırmayı umarak Sezar'a karşı suikast düzenlemişlerdir. Romalıların Filistin'i idare ettikleri dönemde *Sicari* diye bilinen tutucu Yahudi grup, Yahudilerin

krizlere yol açan etkiler yaratmıştır. Michael Newton, *Suikastlar Çağı* başlığını taşıyan kitabında *haklı çıkarılabilir/mazur görülebilir öldürme eylemi* (a justifiable killing) olarak gördüğü suikast eylemlerinin siyasal mücadelelerde hedefe ulaşabilmek için kullanışlı bir araç olduğunu belirtmektedir.²

Vatzlaw Vorovsky
1871-1923

grubundan oluşan Sovyet delegasyonu listesi onaylanmıştır.⁶

Lozan Konferansı'nın açılışının yapıldığı 20 Kasım 1922 tarihinde bütün delegelerin hazır bulunmasına rağmen Sovyet Rusya heyetinden sadece Vorovsky orada bulunmuştur. Türkiye'nin girişimleri ve çabaları sonucunda Boğazlar konusunun görüşüleceği oturumlara katılmasına karar verilen Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki olumlu ilişkiler dikkat çekmiştir. 1 Aralık'ta Çiçerin'in Lozan'a varmasıyla konferanstaki hava sertleşme eğilimine girmiş; bu koşullarda İsmet Paşa, Sovyet heyetine bir yemek vererek Sovyetlere duyulan yakınlığı müttefik devletlere göstermeye çalışmıştır. Ancak çok geçmeden Türkiye ve Sovyet Rusya'nın Boğazlar ile ilgili görüşlerinin taban tabana zıt olduğu açığa çıkmıştır. 4 Aralık günü yapılan oturumda Rusya'nın konuyla ilgili tezini açıklayan Çiçerin, Boğazların Türkiye dışındaki ülkelerin savaş uçakları ve savaş gemilerine kapalı tutularak Karadeniz'in kıyıdaş ülkelere ait kapalı bir göl durumuna getirilmesini savunmuştur.⁷

İsmet Paşa'nın aktardığına göre müttefikler, Boğazlar meselesinde Türklerden ve Ruslardan farklı bir rejim düşünüyorlardı. Barış zamanında Boğazlardan gece gündüz harp gemileri için tam bir serbestlik istiyorlar, ayrıca mühim olarak, Boğazların tahkimattan ve her türlü askeri savunma tertiplerinden mahrum olmasını şart koşuyorlardı. Bu düşüncede İngiliz delegesi Curzon'a Fransa, İtalya ve Balkan devletleri de destek oluyorlardı.⁸ Türk delegasyonunun Boğazlar ile ilgili görüşleri, Misak-ı Milli ile uygunluk arz ediyordu. Buna göre, ticaret gemilerine karşı boğazların açık olması kabul edilmişti; ancak Lozan'da, Boğazlar bölgesinde askeri kısıtlamalara gidilmesi konusunda kabul edilemeyecek teklifler dolaşıyordu.⁹

Rus delegesi Çiçerin, komisyon toplantılarında Boğazlar ile ilgili yaptığı konuşmalarda, Türkiye'nin Boğazları tahkim etme hakkının olduğunu söyleyerek İngilizlerin şiddetli tepkisine hedef olmuştur.¹⁰ İsmet Paşa'nın da Çiçerin'e yakın görüşler öne sürmesi üzerine, Lord Curzon'un sinirlerine hâkim olamayarak yaptığı konuşmayı Amerikan delegesi Grew şu şekilde aktarmıştır:

Türkiye'nin şu ana dek kendi görüşünü ortaya koymaya muvaffak olamadığını, buna mukabil, Rusların, kendisini hayrete düşürecek şekilde, Türk kisvesine bürünmüşçesine onların adına kendi görüşlerini ortaya koyduklarını beyan etti; eğer, gözlerini kapatarak dinliyor olsaydı, Çiçerin'in kafasına bir kalpak geçirip İsmet'in kılığına girmiş olduğuna da inanabilirdi.¹¹

Curzon'un bu sert cümleleri, işitme güçlüğü yaşayan İsmet Paşa'ya aktarıldığında, müttefiklerin Boğazlarla ilgili yeni tekliflerine Türk heyetinin açık olduğunu belirtmesi üzerine Çiçerin, beklemediği bu çıkış karşısında adeta bir şok hali yaşamıştır. Çünkü İsmet Paşa'nın bu ifadesiyle, Türk-Rus ittifakı kırılmış oluyordu.¹² Boğazların askersizleştirilmesiyle ilgili Türklerle bazı haklar tanınınca, Türkiye bu hakları kabul etmeye yanaşmıştır. Bunun üzerine Rus resmi ajansı, Türkiye'nin Lozan'daki bu tutumunu şiddetle tenkit etmiştir: "Türkiye, Rusya'ya ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer devletlere karşı yükümlülüklerini unutarak, Boğazlar ile ilgili İngiliz anlaşma tasarısını kabul etti. Türk delegasyonu, barış antlaşmasının başka noktalarında İngilizlerden taviz koparmak ümidiyle, Lord Curzon'un şartları üzerinden ayrı bir görüşme yürüttü". Ancak, durum bu kadar basit değildir. Bir kere ayrı müzakere söz konusu olmamıştır. Rusya'nın tezi şüphesiz ki, Türkiye'nin menfaatlerine çok daha uygundu. Ama bunun kabul şansı yoktu. Türkiye, ya görüşlerinde bir ölçüde daha yumuşak olacak veya konferansı çıkmaza sokacaktı. Türkiye, barış yapmaz da yeni bir savaş başlarsa ne olacağını peşinen hesaplamak zorundaydı.¹³

Türkiye'nin İngiliz tezlerine yakın bir duruş sergilemesi Sovyet Rusya üzerinde soğuk душ etkisi yaratmıştır. Aralık ayının sonunda Boğazları yabancı donanmalara açan herhangi bir antlaşmayı imzalamayacaklarını açıklayan Ruslar, bir anlamda konferansta oyun bozucu rol oynamış oluyorlardı. Boğazlar dışındaki bazı konularda da anlaşma sağlanamaması üzerine konferans çıkmaza girmiş ve 4 Şubat 1922 tarihinde görüşmeler kesilmiştir.¹⁴

23 Nisan 1923 tarihinde başlayan konferansın ikinci döneminde ise Türkiye'nin taleplerine rağmen, Sovyet Rusya'nın Boğazlar ile ilgili oturumlara katılma ve sözleşmeye imza atma konusunda durumu kesinleştirememiştir. Buna rağmen Sovyet delegasyonundan Vorovsky, Lozan'da hazır bulunmuş ve müttefiklerin resmi davetini beklemeye koyulmuştur.

V. VOROVSKY CİNAYETİNE DOĞRU

Nisan ayında görüşmelerin yeniden başlaması üzerine yeniden gündeme gelen Sovyet Rusya'nın temsil edilmesi meselesi çerçevesinde, Vorovsky'nin resmi olmayan gözlemci sıfatıyla konferanstaki müzakereleri takip edeceği bilgisi basında yer bulmuştur.¹⁵ Sovyet Rusya'nın konferansa katılım konusunda bir türlü resmi davet almaması üzerine, 30 Nisan günü Vorovsky imzasıyla konferans sekreteryasına resmi bir protesto metni verilmiştir. Konferansın ilk

dönemi için 14 Kasım'da İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından konferansa resmen davet edilen Sovyet Rusya'nın konferansın bu aşamasında da müzakerelere katılma hakkına sahip olması gerektiğine yer verilen bu metinde ayrıca Sovyet Rusya'nın ancak Boğazlar ile ilgili sözleşmeyi imzalayacaklarına dair güvence vermesi durumunda konferansa katılabileceğini içeren bir ultimatomdan söz edilmektedir.¹⁶ İtalya delegesi Massigli tarafından verildiği iddia edilen bu ultimatom, şantaj amacını taşıdığı için Rusya'nın tepkisini çekmiştir.

letlerden bir tebliğ almadıkça Sovyet heyetinin siyasi mahiyetini tanımayacağını beyan etmiş, ayrıca Moskova'dan gelen bir Rus diplomatının İsviçre'ye girişine izin vermemiştir.¹⁸ Vorovsky'nin adeta *persona non grata* ilan edildiği o günlerde Türk basınına yansıyan bir haberde İsmet Paşa'nın tavassutu sayesinde Vorovsky'nin Lozan'da kalabildiğine yer verilmiştir.¹⁹ *Vakit* gazetesine göre; "Mösyö Vorovsky'nin Rus murahhası sıfatıyla Lozan'a muvasalat ettiği ve mumaileyhin mukavele imzalandığı zaman içtimaa kabul edileceği" bildirilmiştir.²⁰ Vorovsky, öldürülme-

KONFERANSIN İKİNCİ AŞAMASINDAKİ MÜZAKERELERE RESMİ BİR SIFATLA KATILMASI GÜÇLEŞEN SOVYET RUSYA'NIN LOZAN'DAKİ DİPLOMATİK YALNIZLIĞI KESİNLEŞMİŞTİR. SOVYET HEYETİNDEN VOROVSKY'E YAPILAN SUİKAST MÜTTEFİKLERİN KONFERANSTA OLASI BİR TÜRK-RUS İTTİFAKINI ENGELLEME ÇABALARI SIRASINDA GERÇEKLEŞMİŞTİR.

İsviçre'deki Sovyet delegasyonunun karşı karşıya olduğu tek engel konferans sekreteryaasının tutumu değildi. İsviçre Hükümeti ve İsviçre Faşist Örgütü de Vorovsky'nin Lozan'ı terk etmesini istiyordu. Faşist örgütün lideri M. Giardon tarafından Vorovsky'e yapılan uyarıda diğer delegelerle birlikte 48 saat içerisinde İsviçre'yi terk etmemesi durumunda direktiflerini bekleyen 40.000 kişi ile Sovyet heyetini sınır dışı edebileceğinin altını çiziyordu.¹⁷ İsviçre hükümeti ise Rusya'yı konferansa davet eden dev-

den önce gazetecilerin sorularına verdiği yanıtlarda karamsar ifadeler kullanmıştır. Rusya'nın muahe-deyi imzalayıp imzalamayacağı yönündeki soruyu geçiştiren Vorovsky, gazetecilerin ısrarları üzerine; "Vaziyet herhalde basit değildir. Ortada hayli müşkül vardır. İstanbul'un tahliyesi meselesi vs. bunların nasıl halledileceği malum değildir" cevabını vermiştir. Bu sırada Fransız gazetecilerinden biri tarafından Mösyö Vorovsky'nin pazar günü İsviçre'yi terk edip etmeyeceği sorulmuş ise de bu sualine karşılık "Lozan'dan azimet için ortada hiçbir sebep yoktur." cevabını almıştır.²¹

Bütün bu tartışmalar devam ederken konferansın ikinci toplantısının on yedinci günü, 10 Mayıs 1923 tarihinde, bütün İsviçre'yi hatta bütün dünyayı alt üst eden bir cinayet işlendi. Bu olay üzerine, Lozan Palas'ta muhabirlere mahsus telgraf, telefon odaları bir anda ağzına kadar doldu ve dünyanın bin bir köşesine, Lozan Konferansı'ndaki Rus delegesi Vorovsky'nin akşam saat dokuzda Cecile Otel'i'nde akşam yemeğini yerken, Mauritz Conradi adlı bir İsviçre vatandaşı tarafından tabanca kurşunu ile öldürüldüğü, Rus heyeti basın ataşesi Ahrens ile kâtip Dibrilkowsky'nin de yaralandıkları haberi, yıldırım hızıyla yayılmakta gecikmedi.²² Akşam saatlerinde meydana gelen bu hadise, ertesi günden itibaren dünya basınının gündemini yoğun bir şekilde meşgul etmiştir.²³ Cinayetin yer aldığı gazete haberlerinde en çok üzerinde durulan ayrıntı Conradi'nin Rusya doğumlu bir İsviçre vatandaşı oluşuydu. Cinayeti gerçekleştirdikten hemen sonra polise teslim olan Conradi, burada verdiği ilk ifadesinde Bolşeviklerden intikam almak amacıyla bu cinayeti gerçekleştirdiğini belirtmiştir.²⁴ Rusya'da çikolata fabrikası işleten varlıklı bir aileye mensup olarak dünyaya gelen Conradi, Bolşevik Devrimi ile beraber ailesinin bütün zenginliğine el konularak ailesinden birçok kişinin öldürüldüğü için Bolşeviklere karşı intikam duygusu beslediğini söylemiştir.²⁵ Devrimden sonra yaşlı

SWISS FASCIST ORDER SOVIET ENVOYS TO GO

**Leader Says He Has 40,000 Men
Who Will Expel Them After
Forty-Eight Hours.**

Copyright, 1923, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

LAUSANNE, May 8. — M. Giardon, head of the National League, which is the Swiss Fascista organization, said tonight that he had given Vorovsky and the rest of the Russian delegation forty-eight hours in which to quit Lausanne, under penalty of being expelled by members of his organization. He declared that he had 40,000 men who were ready to help put Vorovsky over the border into France.

On Sunday M. Giardon and a party of his followers tried to reach Vorovsky, but failed.

Since the Secretariat of the conference declared that the Russians had not been invited to the current sessions, their presence here has given rise to much resentment. Two weeks ago the Swiss Government refused a visa to a diplomatic courier who had reached Berlin on his way from Moscow to Lausanne.

An official statement received from Berne today said that it was hoped the problem had been solved by the Russians promising to leave Lausanne by the end of the week. Tonight Ahrens, Vorovsky's publicity agent, denied that the Russians had made any such promise.

İsviçreli Faşistler, Rus delegasyonunun Lozan'ı terk etmesini istiyor

anne-babasına işkence yapıldığı ve iki çocuğunun da açlıktan öldüğünü iddia eden Conradi'nin²⁶ Bolşevik faktörünü ön plana çıkarması ve devrim sırasında Kızıl Ordu'ya karşı Denikin komutasındaki birliklerde görev yapmış olması²⁷ cinayeti faşistlerin teşvikiyle işlediği şüphesini doğurmuş, *Izvestia* gazetesi de Rusya'nın en yetenekli diplomatlarından Vorovsky suikastinden faşistleri sorumlu tutmuştur.²⁸ Sir Horace Rumbold cinayetten haberdar edildiği zaman Vorovsky'nin konferansa kabul edilmemekle beraber siyasi bir mümessil olduğunu ve bu itibarla bir cinayete hedef olmasının muceb-i te'sir olduğunu fakat bu cinayetin siyasi olmadığını ümit ettiğini söylemiştir. General Pelle'ye gelince, üzüntüsünü saklamamış ve sulh müzakerelerinin bir an evvel hitam bularak bu nevi' teşebbüsata vesile kılınmamasını temenni etmiştir.²⁹

Hadisenin vukua geldiği Cecil Otel'i'ne giderek tetkikatta bulundum. Otel direktörü şu izahatı verdi: Vorofsky, Ahrens ve kâtip her zamanki masalarında oturmuşlardı. Katil, yandaki masada oturuyordu. Saat 9'da yemeklerini yiyen diğer müşteriler salondan çıktılar. Katil, garsondan bir konyak istedi. Gayet asabi görünüyor, parmaklarıyla masaya vuruyordu. Üçüncü konyacı içtikten sonra derhal ayağa kalktı revolverini çıkararak Vorofsky üzerine iki el ateş etti. Vorofsky bağırarak derhal vefat etti. Ve yere düştü. Yanında bulunan matbuat müdürü Ahrens Ah! Alçak katil diye haykırarak tabancasını çıkardı. Ve müdahale etmek istedi. Fakat katilin attığı bir kurşun koluna isabet ederek o da yere düştü. Katil, iki kurşun daha attı. Ve kendi de ağır surette yara aldı. Sonra bize doğru dönerek Harikulade bir sükûn ve itidal ile silahını tevdi etti ve: Bir polis çağırınız. Teslim olacağım. Dedi. Sonra Vorofsky'nin hakikaten ölüp ölmediğini sordu. Öldüğünü haber alınca memnuniyetini izhar etti. Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ramazan 1341/13 Mayıs 1923.

Vorovsky yerde

Suikast haberinin şiddetli tepkilere yol açmasına karşın Vorovsky'nin cenaze merasimi son derece sönük geçmiştir. *Vakit* gazetesi muhabirine göre, basit ve sessiz bir şekilde icra edilen cenaze merasimi Rusların Hristiyan âlemi içindeki yalnızlığını ve birkaç Müslümandan başka dostu olmadığını gösteriyordu. Konferanstaki ülkelerden yalnızca Türk delegasyonu ve matbuattan birkaç ismin katıldığı cenaze merasiminde Velid Ebuzziya Bey de Türk matbuatı namına bir nutuk irad etmiştir.³⁰ Cenaze töreninde Türk heyetinin tam kadro yer alması ve devletin resmi yayın organı konumunda olan *Hâkimiyet-i Milliye*'de yer alan tazimkâr satırlar Türk- Sovyet ilişkilerinin gerçek mahiyetini imlemektedir:

Bulundukları memleket şeref ve namusunun himayesinde bulunan resmi adamlarını öldürmek yahud Rusluğu temsil edenlerin üzerine saldırarak Rusya'nın imhası imkânı yoktur. Yüzlerce milyonu hiç mühim bir kinle beşer sinesinde gidenlerin yerini dolduracak binlerce kuvayı dimağ ve azimden mahrum olması imkânı yoktur. Ve kendisinden hak-kı hayatı kıskanılan bu yüzlerce milyon kitlenin bazı kimselere verdiği endişe böyle cinayetlerle izale edilemez.³¹

Sulh ve Müsellemaatı akd için toplanılan lozan şehrinde kanlı bir hadise; İsviçre tebaasından biri Rus murahhası Vorovsky'yi öldürüp iki arkadaşını yaraladı

Vakit, 26 Ramazan 1341, Nu: 1946

İSMET PAŞA BÜYÜK TEHLİKE İÇİNDE

Vorovsky'nin öldürülmesi, Lozan'da bulunan yabancı delegeleri dehşete düşürmekle kalmamış, güvenlik konusunda kafalarda soru işaretlerine de yol açmıştır. Ne var ki, olayın hemen akabinde General Pelle, Paris'ten aldığı malumat üzerine İsmet Paşa aleyhine Ermeni komiteleri tarafından suikast tertibatı yapıldığını Türk heyeti delegelerine ihbar etmiştir.³² İsmet Paşa'nın şahsına ve Türk heyetine karşı yapılabileceği bilginin alındığı suikastı kimin ya da kimlerin gerçekleştireceği konusunda verilen bilgiler ise kafa karıştırıcıdır. Daha ziyade Ermeni komitesine mensup oldukları söylenen şahıslar için bazı haberlerde şüphelilerin Kıbrıslı olduğuna yer verilirken,³³ bazen de *Berlin'den Lozan'a Gelen Suikastçı Ermeni Tevkif Edildi*³⁴ başlığından anlaşıldığı gibi şahısların Ermeni

Lozan'daki Rus Murahhasının Katli
Katil eski bir Rus zabiti
bir İsviçrelidir ve
öldürülmüş akrabasının
intikamını aldığını
söyleyerek teslim
olmuştur
Hâkimiyet-i Milliye, 27
Ramazan 1341, Nu: 813

kimlikleri ön plana çıkarılmıştır. *Vakit* gazetesinde konuyla ilgili yer alan ifadeler ise bu konuyu daha da karmaşık bir hale sokmaktadır:³⁵

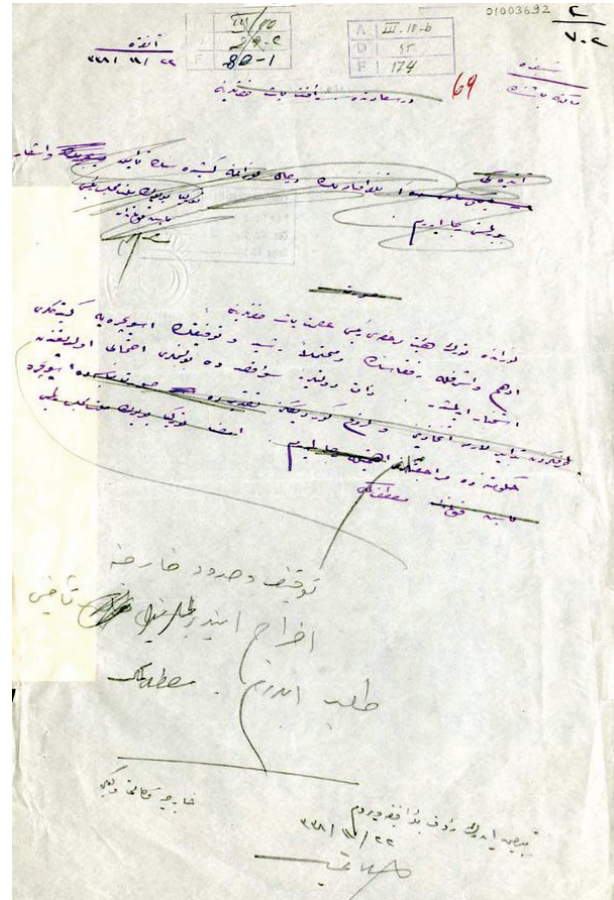
İsviçre Hükümeti bazı eşhasın pasaportsuz olarak huduttan geçtiğini öğrenmiş ve Lozan Palas'ta tedabir ittihaz etmiştir. Şüpheli eşhas henüz derdest edilememiştir. Bunların Ermeni komiteleri tarafından gönderildiği yahud Kafkasyalı Çerkezlerden mürekkep bir cemiyet-i hafiyeye mensup olduğu söyleniyor.

New York Times'a yansıyan haberde ise İsmet Paşa'ya suikast düzenlemek için Rum ve Ermenilerden oluşan dört kişilik bir gruptan söz edilmektedir.³⁶ Bu sırada, Fevzi Paşa'dan aldığı malumat üzerine harekete geçen Mustafa Kemal Paşa da Lozan'a bir telgraf göndererek eski İttihatçı ve Teşkilat-ı Esasiye üyelerinden Kuşçubaşı Eşref ve Çerkez Ethem'in kardeşlerinin Lozan'da İsmet Paşa'ya suikast düzenlemek için harekete geçtikleri için gerekli önlemlerin alınması konusunda İsmet Paşa'yı uyarmıştır.³⁷

Ancak her koşulda, İsmet Paşa'nın bir suikast tehlikesi ile karşı karşıya olduğu söylenebilir. Zira bu sıralarda Ermenilerden yana duyulan suikast endişesinin haklılık payı yok değildi. Çünkü Ermeni Yurdu konusunda dünya kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla 15 Mart 1921 tarihinde Talat Paşa'nın

Berlin'de, 6 Aralık 1921 tarihinde Sait Halim Paşa'nın Roma'da ve 21 Temmuz 1922'de Cemal Paşa ve iki yaverinin Tiflis'te Ermenilerce öldürülmeleri bu yöndeki korkuları beslemekteydi. Bu yüzden İsmet Paşa, Lozan'a giderken beraberinde yaver ve emir eri olarak 10 kişilik bir koruma ekibi de götürmüştür.³⁸

Türk heyetine yönelik suikast söylentilerinin ay-yuka çıkması üzerine Türk basını da konunun ehemmiyetine binaen çeşitli haberlerle bu söylentilerin üzerine gitmiştir. *Vakit* gazetesinde yer alan ifadeler tepki mahiyetindeydi:³⁹ "Herkes bugün baş murahhasımızın da heyeti murahhasımız erkânının da hayatını müemmin görmek ve buna dair tatmin edecek bir söz işitmek ihtiyacıyla muztarıptır."

Mustafa Kemal Paşa, 22 Kasım 1922'de Lozan'da bulunan İsmet Paşa'ya gönderdiği bu şifrede Kuşçubaşı Eşref ve Çerkez Edhem'in kardeşlerinin suikast yapmalarını ihtimalini ifade ettiği şifre telgraf Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01003692

İsmet Warned of Murder Plot ; Swiss Give Him a Bodyguard

Copyright, 1923, by the Chicago Tribune Company.

LAUSANNE, May 21.—Angora telegraphed İsmet Pasha today that a party of four Greeks and Armenians was en route to Lausanne to kill him. 'The Turkish delegation immediately notified the Chief of Police at Lausanne, and four stalwart Swiss detectives were given İsmet as a bodyguard. They will guard him day and night.

The Swiss frontier is also closed to all Greeks and Armenians unable to give satisfactory reasons for entering Switzerland. Surveillance has been established over some suspects in the country.

The plot was discovered in Constantinople Sunday a few hours after the plotters started for Lausanne on the De Luxe train.

İsmet Paşa,
suikast
konusunda
uyarılıyor

Vorovsky cinayetinden sonra delegelerin güvenliğini yeterince sağlayamadığı şeklindeki suçlamalara muhatap edilen İsviçre Hükümeti, İsmet Paşa'ya suikast düzenleneceği iddiaları karşısında ciddi önlemler alma yoluna gitmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye* sütunlarında aktarılan güvenlik önlemleri için İsmet Paşa'dan da yardım istenmiştir:

İsviçre emniyet-i umumiye müdüriyeti bu mel'unları tevkife çalışıyor. Zabıta bugün Lozan Palace Otelinde bilhassa İsmet Paşa Hazretleri'nin dairesi etrafında gayet ciddi ve şedit tedabir ittihaz etmiştir. İsmet Paşa'nın şahsını muhafazaya memur sivil memurlar ile polislerin adedi çoğaltılmıştır⁴⁰

İkamet ettiği otelin restoran bölümünde uluorta görünmemesini kendisinden talep eden⁴¹ İsviçre Hükümeti'ne İsmet Paşa'nın verdiği cevap basında geniş yer bulmuştur. Oteldeki odasının bulunduğu koridorun özel olarak korunduğunun yer aldığı habere göre suikast ile ilgili duyumlara çok sinirlenen İsmet Paşa'nın; "Bir generali korkutamayacaklarını onlara göstereceğim! Bütün gün kapıya bakan sandalyede oturuyor olacağım" şeklinde tepki verdiği vurgulanmıştır.⁴² *Vakit* gazetesinde ise; "İsmet Paşa Alçaklıklara Karşı Pervasızdır!" başlığıyla verilen haberde Paşa'nın; "Ben onlara bir Türk paşasını korkutamayacaklarını göstereceğim"⁴³ şeklindeki sözlerine yer verilmiştir.

SONUÇ YERİNE

Lozan Konferansı'nın toplanması üzerine İsviçre'ye gelen katılımcı devletlerin delegeleri kendilerini yoğun bir diplomasi kavgasının içinde bulmuşlardır. I. Dünya Savaşı'ndan devreden sorunların çözümü için bir araya gelen diplomatların çözmeye çalıştıkları konular, büyük ölçüde konferansta müzakere edilmesinde oydaşma sağlanmış olan meselelerdi. Buna karşın, Ermeni meselesinin akla ilk geldiği bazı azınlık sorunları ve savaştan yenik çıkmış bazı devletlerde yaşanan devrim hareketlerinden sonra devr-i sabık durumuyla birlikte ortaya çıkan hak ihlalleri ve buna benzer tenakuzların hesabının görülmesi diplomasinin ötesindeki çözümleri gündeme getir-

Vatan, 12 Mayıs 1923/26 Ramazan 1341

miştir. Nitekim Vorovsky'nin öldürülmesi ile birlikte güvenliği tehlikeye düşen ilk isim İsmet Paşa olmuştur. Son birkaç yıldır Avrupa başkentlerinde tek tek suikastlara kurban giden eski İttihatçı liderlerin durumu bu tehlikeyi daha da somutlaştırmıştır. Türk ve dünya basınının yoğun bir şekilde üzerinde durduğu suikast iddialarının çoğalması üzerine İsviçre Hükümeti de güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Vorovsky cinayetinden sonra İsmet Paşa'ya da suikast tehlikesinin baş göstermesi, Lozan Konferansı'nın ayrı bir yönünü teşkil etmesinin yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun zorlu bir sürecin sonucunda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

RESUL BABAOĞLU - DR. ÖĞR. ÜYESİ, SİİRT ÜNİVERSİTESİ, FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH BÖLÜMÜ

DİPNOTLAR

- 1 Arie Parlinger, *The Rationale of Political Assassinations*, The Combating Terrorism Center at West Point, 2015, s.15.
- 2 Michael Newton, *Age of Assassins: A History of Conspiracy and Political Violence 1865-1981*, Faber and Faber, 2012.
- 3 Cemil Hasanlı, "Sovyetler Birliği'nin Lozan Konferansı'ndan Beklentileri", 90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu (Ankara 13-15 Kasım 213), c.1, yay. haz.: Duygu Türker-Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s.3-15.
- 4 Hasanlı, a.g.m., s.4.
- 5 "Russians at Lausanne: Support for All Turkish Claims", *The Times of India*, 25 November 1922.
- 6 Hasanlı, a.g.m., s.6.
- 7 Temuçin Faik Ertan, "Lozan Konferansında Türk-Sovyet İlişkileri", *Türk Yurdu*, c.10/Mart 2000, s.30.
- 8 İsmet İnönü, *Hatıralar*, yay. haz.: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, s.341.
- 9 Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a, Lozan'dan Cumhuriyet'e I-II*, Temel Yayınları, İstanbul 2011, s.326.
- 10 Rıza Nur, *Lozan Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları,

- 11 İstanbul 2008, s.73.
- 12 Joseph C. Grew, *Lozan Günlüğü*, çev.: Mustafa Kadri Oğrağlı, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001, s.45.
- 13 Harold Nicolson, Curzon: *The Last Phase 1919-1925, A Study in Post-War Diplomacy*, Boston and New York, 1934, s.311.
- 14 Kamuran Gürün, *Türk- Sovyet İlişkileri, (1920-1953)*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s.97.
- 15 Ertan, a.g.m., s.33.
- 16 *New York Times*, 25 April 1923.
- 17 "Russia Complains of Execution", *New York Times*, 1 May 1923.
- 18 "Swiss Fascisti Order Soviet Envoys To Go", *New York Times*, 9 May 1923.
- 19 *Vakit*, 17 Ramazan 1341/3 Mayıs 1923.
- 20 *Vakit*, 17 Ramazan 1341/3 Mayıs 1923.
- 21 *Vakit*, 13 Ramazan 1341/29 Nisan 1923.
- 22 *Vakit*, 27 Ramazan 1341/13 Mayıs 1923.
- 23 Ali Naci Karacan, *Lozan, Nokta Kitap*, İstanbul 2012, s.367.
- 24 *New York Times*, 11 May 1923.
- 25 "Revenge on the Bolsheviks", *Manchester Guardian*, 12 May 1923.
- 26 *La Liberté*, 4 Juni 1923.

- 26 *Pittston Gazette*, 11 May 1923.
- 27 *New York Times*, 12 May 1923.
- 28 "Moscow is Enraged at Envoy's Murder", *New York Times*, 12 May 1923.
- 29 *Vakit*, 26 Ramazan 1341/12 Mayıs 1923.
- 30 *Vakit*, 30 Ramazan 1341/16 Mayıs 1923.
- 31 "Elim Bir Cinayet Karşısında", *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ramazan 1341/14 Mayıs 1923.
- 32 *Vakit*, 26 Ramazan 1341/12 Mayıs 1923.
- 33 *Vakit*, 28 Ramazan 1341/14 Mayıs 1923.
- 34 *Vakit*, 7 Şevval 1341/23 Mayıs 1923.
- 35 *Vakit*, 6 Şevval 1341/22 Mayıs 1923.
- 36 *New York Times*, 22 May 1923.
- 37 *Cumhurbaşkanlığı Arşivi*, 01003692.
- 38 Resul Babaoğlu, "Muharebeden Diplomasiye: Lozan Konferansı'nda Türk Delegasyon Heyetinin Karşılaştığı Zorluklar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s.35/1, 99, s.95-140.
- 39 *Vakit*, 28 Ramazan 1341/14 Mayıs 1923.
- 40 *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Şevval 1341/22 Mayıs 1923.
- 41 "Turk Leader No Longer Easts in Public", *New York Times*, 21 May 1923.
- 42 "İsmet in Rage: Plot to Assassinate", *The Times of India*, 23 May 1923.
- 43 *Vakit*, 7 Şevval 1341/23 Mayıs 1923.

AJANS PRESS
Medyadaki Gözünüz

İHTİYACINIZ OLAN TÜM NİTELİKLİ BİLGİ ELİNİZİN ALTINDA!

Yerel, ulusal ve uluslararası medyada yer alan yüz binlerce haberi tüm dünyada takip eden **Ajans Press**, ihtiyacınız olan nitelikli bilgiyi size sunarak; sektörel gündem ve medya analiz raporlarını istediğiniz dilde hazırlar.

444 7 212 www.ajanspress.com.tr info@ajanspress.com.tr